

padu je rastao autoritet rimskog prvosvećenika, odnosno Pape jer, mora se priznati, davanjem slobode kršćanstvu 313. godine, sâm car, počevši od Konstantina Velikog, postavio se na čelo Crkve gurajući u stranu svaki crkveni autoritet. Tako na primjer carevi su bili ti koji su sazivali ekumenske sabore i čak predsjedali saborima. Primat rimskog biskupa i svakog drugog patrijarha na Istoku nije dolazio do izražaja. Dolaskom barbarskih plemena, raste autoritet rimskog prvosvećenika koji postaje onaj koji dijalogizira s plemenskim poglavarima i od kojeg će kasnije isti ti plemenski poglavari bivati pomazani za kraljeve nakon prihvaćanja kršćanstva. Takav je slučaj na primjer bio s barbarskim plemenima koja su se naselila u zapadnoj Europi kao nekršćani (Franci, Burgundi i Langobardi), dok su drugi poput Gota, Vandala, Germana itd., već bili kršteni, doduše kao arijanci.

Ipak, s književnog stajališta mora se priznati da nedostaje velikih imena i velikih djela. Malo je bilo originalnosti kod pisaca, premda je bilo nekih koji bi se mogli izdvojiti poput Grgura Velikog i Izidora Seviljskog.

Sve u svemu, knjiga *Kršćanski latinisti* prof. dr. sc. Drage Župarića svakako je vrijedan doprinos hrvatskoj patrističkoj literaturi koja je, unatoč nekolicini prije-

voda crkvenih otaca, još uvijek vrlo oskudna i vrlo malo studirana. Prema tome, svako bavljenje ovim područjem uvijek je dobro došlo kako bi se produbilo poznavanje ove materije.

Nadamo se da će ova knjiga probuditi interes, pogotovo kod studenata, za dubljim istraživanjem i proučavanjem ovog neiscrpnog blaga koje nam nudi kako starokršćanska književnost latinskog jezika, tako i teološki traktati crkvenih otaca.

Josip Knežević

POSVETITELJSKA SLUŽBA CRKVE

Pero PRANJIĆ, *Posvetiteljska služba Crkve: Komentar 4. knjige ZKP-a*. Sarajevo: KBF; Zagreb: GK, 2016.

Knjiga *Posvetiteljska služba Crkve* umirovljenog profesora Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu dr. Pere Pranjića, izašla je kao 12. knjiga u nizu *Priručnici* u izdanju istog fakulteta i Glasa Koncila u Zagrebu. Inače, ovo djelo treći je autorov komentar knjigâ Zakonika kanonskog prava. Prvi komentar obrađivao je II. knjigu ZKP-a, *Božji narod*, a ugledao je svjetlo dana 2012. godine u izdanju KBF-a u Sarajevu. Nakon njega, godine 2013. (na koricama najnovijeg komentara stoji da je ovaj komentar izdan 2012. što je

pogrešno), autor je objavio i komentar V. knjige ZKP-a pod nazivom *Vremenita dobra i vremenita dobra u Crkvi* u izdanju KBF-a i Glasa Koncila.

Što se tiče strukture komentara *Posvetiteljske službe Crkve*, autor u cijelosti slijedi raspored građe kako ju donosi i sam Zakonik, što je svakako najbolji izbor koji čitatelju omogućuje lakše snalaženje i logički slijed odredbi donesenih u kanonima.

Kao i u prethodna dva autorova komentara Zakonika, tako je i ovdje jezik jednostavan i razumljiv i široj čitateljskoj publici uz mnoštvo zanimljivih osobnih autorovih komentara. Uz ovu jednostavnost jezika, djelo karakteriziraju i brojni citati dokumenata Drugog vatikanskog koncila, papinskih dokumenata, kao i dokumenata različitih rimskih kongregacija i dikasterija, koje autor koristi kao teološko-pravnu podlogu u tumačenju pojedinih kanona. Bilješke sadržavaju i velik broj tekstova stranih autora i tumača ove knjige ZKP-a, najviše talijanskog i njemačkog govornog područja, ne zanemarujući pritom ni doprinose i radove domaćih autora iz pravnog područja. Isto tako, bilješke su obogaćene tekstovima koji izlaze iz strogih okvira kanonskog prava, kao što su duhovnost, psihologija i naravno teologija. Ipak, bogatstvo ovih bilješki ima i svoju „slabiju“ stranu, koja nije toliko u njihovoj

brojnosti (612), nego više u njihovoj opširnosti. Tako ima nekoliko mjesta gdje tekst bilješki zauzima više od 90% stranice i ako se uzme u obzir da je veličina fonta u bilješkama manja od glavnog teksta, onda se može zaključiti da ponekad čitanje i praćenje bilješki i bogatih informacija u njima, postane zamorno čitatelju. Također, čitajući djelo naišao sam na nekoliko manjih tiskarskih pogrešaka koje su očito promakle korekturi, a na 153. u uvodu u sv. red, nalaze se pogrešni brojevi kanona nastali ispuštanjem broja. Tako umjesto kanona 1008 i 1009 stoji 108 i 109.

Posebno valja istaknuti da autor većini kanona, tamo gdje je to moguće, pristupa na način da uspoređuje sadašnju odredbu ZKP-a iz 1983. i najnovije papinske dokumente, dokumente rimskih kongregacija, kao i Papinske komisije za tumačenje tekstova, s odredbama Zakonika iz 1917. te sa Zakonikom kanona Istočnih Crkava iz 1990. godine. Jednako vrijedno, a i praktično je, da autor prije svakog komentara donosi cjelovit tekst svakog kanona važećeg Zakonika što svakako olakšava proučavanje samih odredbi budući da nije potrebno listati i tražiti kanone po Zakoniku.

Autor svoj komentar započinje kratkim uvodom u kojem donosi osnovne informacije o IV. knjizi ZKP-a, te o važnosti posvetiteljske službe u Crkvi. Četvrta

knjiga Zakonika pod nazivom *Posvetiteljska služba Crkve (De Ecclesiae Munere sanctificandi)* obuhvaća ukupno 420 kanona. Knjiga je to koja na specifičan način povezuje liturgiku, teologiju i kanonsko pravo. Prema autoru, svrha zakonskih propisa jest zakonskim okvirima odrediti „tko, kada i kako može ili mora (a u drugim slučajevima ne može i ne mora) što učiniti da bi posvećivanje bilo djelotvorno“. Posvetiteljska služba Crkve ide za tim da čovjeku na milostan način, preko sakramenata i ostalih bogoštovnih čina, pomogne u osobnom rastu u svetosti, a posvećivanjem stvari i mjesta želi se na poseban način dati hvalu i slavu Bogu. Uvodni kanoni (834-839) ističu svrhu posvetiteljske službe kao jedne od triju službi koje je Krist Gospodin povjerio Crkvi. Kanoni, nadalje, govore o djelateljima posvećenja (kan. 835), o dimenziji bogoštovnih čina kao slavlja Crkve (kan. 837), te o crkvenoj vlasti kojoj pripada uređenje svetoga bogoslužja (kan. 838) u skladu sa svojom nadležnošću koja je opisana u *Konstituciji o svetoj liturgiji (SC 22,1)*. Nakon ovog uvoda slijede tri velika dijela IV. knjige ZKP-a, i to:

1. sakramenti (kann. 840-1065) – ukupno 326 kanona;
2. ostali bogoštovni čini (kann. 1066-1204) – ukupno 39 kanona;
3. sveta mjesta i vremena (kann.

1205-1253) – ukupno 48 kanona.

Zbog ograničenosti prostora neću se zaustavljati na ovim dijelovima budući da je to na iscrpan način učinio sam autor, nego ću u kratkim crtama spomenuti samo neke dijelove koji su svojim komentarom zanimljivi, a ostatak ostaviti čitateljima na upoznavanje i proučavanje.

Prvi i najveći dio ovog komentara, ali i knjige Zakonika, predstavljaju sakramenti tumačeni ovim redosljedom: krštenje (krst), potvrda, euharistija, pokora, bolesničko pomazanje, sveti red i ženidba. Kann. 840-848 služe kao teološko-pravni uvod ostalim kanonima ovoga dijela budući da se njihove odredbe tiču svih sedam sakramenata. Riječ je o božanskom ustanovljenju sakramenata (kan. 840), uvjetima za njihovo primanje i valjanost (kann. 841-842), komu se i pod kojim uvjetima mogu uskratiti sakramenti (kan. 843) te o neizbrisivom pečatu ili biljegu krštenja, potvrde i sv. reda (kan. 845). Tumačenju sakramenata autor pristupa vrlo detaljno i opširno uvažavajući kako stare, tako i novije odredbe sadržane u papinskim dokumentima, dokumentima rimskih kongregacija i Papinskog vijeća za autentično tumačenje teksta Zakonika.

Komentar sakramenta krštenja (krsta) započinje jednim „teološkim“ kanonom (849) koji

održava važnost ovog sakramenta koji je „prijeko potreban za spasenje“ te učincima koje on proizvodi. Građa je podijeljena na pet dijelova: 1) Krštenje (kann. 850-860); 2) Krstitelj (kann. 861-863); 3) Krštenici (kann. 864-871); 4) Kumovi (kann. 872-874); 5) Dokazivanje i upis krštenja (kann. 875-878).

Drugi naslov ove IV. knjige ZKP-a posvećen je sakramentu potvrde „kojim se kršteni, nastavljajući put pristupa u kršćanstvo, obogaćuju darom Duha Svetoga i savršeniije povezuju s Crkvom“ (kan. 879). Nakon ovog uvodnog kanona građa je podijeljena na sljedeća poglavlja: 1) Slavljenje potvrde (kann. 880-881); 2) Služitelj potvrde (kann. 882-888); 3) Potvrđenici (kann. 889-891); 4) Kumovi (kann. 892-893); 5) Dokazivanje i upis potvrde (kann. 894-896).

U komentiranju sakramenta euharistije koja je „vrhunac... i izvor svega bogoštovlja i kršćanskog života“ (kan. 897) autor se obilato služi citiranjem saborskih dokumenata (posebno *Sacro-sanctum Concilium* i *Presbyterorum Ordinis*) koji pravnom okviru daju duboko teološko utemeljenje, kao i konzultiranjem domaćih i stranih autora koji su pisali o ovoj temi. Nakon dvaju uvodnih kanona (897 i 898) građa je podijeljena na poglavlja i članke, a ja ću zbog jednostavnosti navesti samo poglavlja: 1) Euharistijsko

slavlje (kann. 899-933); 2) Čuvanje i štovanje Presvete euharistije (kann. 934-944); 3) Prilog za misno slavlje (kann. 945-958). Komentirajući kan. 915 o uskraćivanju svete pričesti kažnjenima, autor se poziva i na odredbu kan. 855 Zakonika iz 1917. po kojemu, osim u smrtnoj opasnosti, nije dopušteno podijeliti svetu pričest: izopćenima (kan. 1331, §1), otpadnicima od vjere i krivovjercima (kan. 1364), kažnjenima (kan. 1332) i tvrdokorno ustrajnim u teškom grijehu. Ovoj posljednjoj grupi autor ubraja i one vjernike koji su se, nakon valjano sklopljene ženidbe, razveli i stupili u novu građansku ženidbu. Ovdje bi bilo zanimljivo pročitati autorov komentar s obzirom na postsinodálnu apostolsku pobudnicu *Amoris laetitia* pape Franje (posebno brojeve 297-300) od 15. ožujka 2016.

Nakon sakramenta euharistije slijedi tumačenje 39 kanona vezanih uz sakrament pokore kojima je Zakonik iz 1917. posvećivao znatno više prostora – 66 kanona. Uvodni kanon 959 teološkim rječnikom iznosi svrhu ovog sakramenta u kojemu vjernici „po održanju ... služitelja dobivaju od Boga oproštenje grijeha ... i istodobno se izmiruju s Crkvom“. Građa sadržava sljedeća poglavlja: 1) Slavljenje sakramenta (kann. 960-964); 2) Služitelj sakramenta pokore (kann. 965-986); 3) Pokornik (kann. 987-991); 4)

Oprosti (kann. 992-997). Imajući u vidu sve veću krizu pristupanja ovom važnom sakramentu od strane vjernika i sve slabijeg čovjekova osjećaja za grijeh, vrijedi spomenuti *Pastoralnu uputu o pomirenju za vjernike* koju je izdala Biskupska konferencija Jugoslavije 1976. čiji dio autor citira ističući ulogu Crkve kao znaka u pomirenju s Bogom: „S Bogom se ne možemo pomiriti mimo Crkve. Ona je upravo znak pripadnosti Bogu.“

Peti sakrament u Zakoniku, a onda i u ovom komentaru jest bolesničko pomazanje „kojim Crkva pogibeljno bolesne vjernike preporučuje trpećem i proslavljenom Gospodinu da ih pridigne i spasi“ (kan. 998). Zakonik je ovom sakramentu posvetio samo deset kanona. Nakon već spomenutog uvodnog kanona građa je podijeljena u tri jednostavna poglavlja, i to: 1) Slavljenje sakramenta (kann. 999-1002); 2) Služitelj bolesničkog pomazanja (kan. 1003); 3) Primatelji bolesničkog pomazanja (kann. 1004-1007).

U VI. naslovu ove knjige ZKP-a daje tumačenje 46 kanona vezanih uz sakrament sv. reda kojim se „neki između vjernika, neizbrisivim pečatom...označuju, postavljaju se za posvećene službenike... i određuju da svatko prema svojem stupnju (usp.: kan. 1009) vršeći u osobi Krista Glave službu naučavanja, posvećivanja i upravljanja, pasu Božji narod“ (kan.

1008). Nakon ovih dvaju uvodnih kanona slijedi građa podijeljena na poglavlja i članke, a poglavlja su ova: 1) Slavljenje i služitelj ređenja (kann. 1010-1023); 2) Ređenici (kann. 1024-1052); 3) Upis i svjedočanstvo o obavljenom ređenju (kann. 1053-1054).

Posebno vrijedan doprinos ovog Komentara 4. knjige ZKP-a jest da uključuje i ženidbu, odnosno ženidbeno pravo koje se, ističe autor u Predgovoru, „vrlo često na teološkim učilištima proučavalo kao poseban *curriculum*“. Ipak, i sam autor zaključuje da na hrvatskom govornom području nemamo cjelovit komentar 4. knjige ZKP-a a da istovremeno ima mnoštvo priručnika o ženidbi, on se odlučio ne isključivati ženidbu iz komentara slijedeći tako komentare stranih autora. Zakonik sakramentu ženidbe posvećuje najviše kanona, čak 111. U njihovom tumačenju, kao i do sada, autor slijedi strukturu samog Zakonika. U osam uvodnih kanona (1055-1062) Zakonodavac daje teološko utemeljenje zakonskim odredbama. Komentirajući kanone, autor se poziva na *Dogmatsku konstituciju o Crkvi* (11,2) gdje stoji da „kršćanski ženidbeni drugovi snagom sakramenta ženidbe ... uzajamno si pomažu postići svetost u bračnom životu i u primanju i odgajanju djece“. Ova intimna zajednica bračnog života uspostavlja se ženidbenom privolom između jednog muškarca i jedne

žene (usp.: GS 48,1). To da bračni vez nastaje iz privole (kan. 1057), definirao je još rimski pravnik Ulpijan u III. st. prije Krista: „*Nuptias non concubitus sed consensus facit*“. Nakon uvodnih „teoloških“ kanona, građa o sakramentu ženidbe podijeljena je također na poglavlja i članke, a poglavlja su sljedeća: 1) Pastoralna briga i priprema za sklapanje ženidbe (kann. 1063-1072); 2) Zapreke općenito (kann. 1073-1082); 3) Zapreke pojedinačno (kann. 1083-1094); 4) Ženidbena privola (kann. 1095-1107); 5) Oblik sklapanja ženidbe (kann. 1108-1123); 6) Mješovite ženidbe (kann.1124-1129); 7) Tajno sklapanje ženidbe (kann. 1130-1133); 8) Učinci ženidbe (kann. 1134-1140); 9) Rastava ženidbenih drugova (kann. 1141-1155); 10) Ukrepljenje ženidbe (kann. 1156-1165). Autor u svojem komentaru posebnu pažnju posvećuje kanonima koji se tiču pastoralne brige i pripreme za sklapanje ženidbe, obvezama pastira, dužnostima mjesnog ordinarija ali i samih zaručnika. Isto tako, autor donosi i detaljan komentar ženidbenih zapreka koje tumači na vrlo jednostavan način što može pomoći kako pastoralnim djelatnicima, tako i vjernicima laicima, posebno zaručnicima.

Drugi veliki dio ove knjige ZKP-a zauzimaju ostali bogoštovni čini kojima Zakonodavac posvećuje 39 kanona (1166-1204) podijeljenih u naslove i poglavlja,

a naslovi su ovi: 1. Blagoslovine (kann. 1166-1172); 2. Časoslov (kann. 1173-1175); 3. Crkveni sprovod (kann. 1176-1185); 4. Štovanje svetaca, svetih likova i moći (kann. 1186-1190); 5. Zavrjet i prisega (kann. 1191-1204).

Posljednji dio ove knjige Zakonika nosi naslov *Sveta mjesta i vremena* a obuhvaća ukupno 48 kanona. Prvi naslov *Sveta mjesta* (kann. 1205-1243) ima pet poglavlja i obrađuje sljedeće teme: crkve, kapele i privatne kapele, svetišta, oltari i groblja. Kan. 1205 donosi tri elementa po kojemu se neko mjesto može zvati sveto: da je posvećeno ili blagoslovljeno, da služi za bogoštovlje ili za ukop vjernika. Drugi naslov *Sveta vremena* (kann. 1244-1253) sadržava dva poglavlja, i to: 1) Blagdani; 2) Dani pokore. Sveto vrijeme jest liturgijski pojam za dijelove godine koji su po svojem značenju izdvojeni iz niza liturgijske godine i kako određuje kan. 1244 §1 „samo vrhovna crkvena vlast ima pravo uvoditi, prenositi i ukidati blagdane i pokorničke dane zajedničke općoj Crkvi“. No, prema §2 može to dijecezanski biskup „ali samo u pojedinačnom slučaju“, i to za svoju biskupiju.

Ovim posljednjim dvama dijelovima Komentara posvetio sam znatno manje prostora, i nisam ulazio dublje u tumačenje sakramenata želeći tako da čitatelj otkrije bogatstvo ovog novog i prvog cjelovitog hrvatskog kome-

tara 4. knjige Zakonika.

Što se tiče korištene biografije, ona je bogata, raznolika, ne samo temama i opsegom, nego i jezičnim govornim područjem što samo pokazuje širinu znanja s kojim autor pristupa ovoj kanonskoj građi. Djelo je jako vrijedno, korisno i praktično te se nadam da će pronaći mjesto u našim privatnim, a i župnim i učilišnim knjižnicama, kako bi proučavanjem i življenjem od Krista povjerenih službi poučavanja, posvećivanja i upravljanja, posebno pastiri, učinili sve što je u njihovoj moći i na spas povjerenih duša jer je spasenje duša vrhovni zakon u Crkvi (usp.: kan. 1752).

Ilija Marković

**SVETI I VELIKI SABOR
PRAVOSLAVNE CRKVE.
POGLED IZNUTRA I IZVANA**

Sveti i Veliki Sabor Pravoslavne Crkve. Kreta: 2016., 82 str.

S blagoslovom arhiepiskopa cetinjskog i metropolita crnogorsko-primorskoga gosp. Amfilohija Radovića u suizdanju Metropolije crnogorsko-primorske i radija Svetigora s Cetinja početkom listopada 2016. god. tiskana je u Subotici brošura na 82 stranice u 2000 primjeraka pod naslovom: *Sveti i Veliki Sabor Pravoslavne Crkve* koji je održan od 17.–27. lip-

nja 2016. u duhovnoj akademiji na otoku Kreti.

Zbog ekumenske, dijaloške i međureligijske orijentacije našeg časopisa, zbog sadašnjih i budućih generacija teologa, svećenika i pastoralaca na dijaloško-ekumenskom planu, smatram opravdanim malo šire prikazati ovo izdanje u našem časopisu koje to zasigurno zaslužuje svojom temom i sadržajem, iako ne toliko svojom formom.

Brošura je sastavljena od nekoliko povezanih dijelova. Ona započinje *Porukom Svetog arhije-rejskog sabora Srpske pravoslavne crkve* (SPC) od 25. svibnja 2016. god. U njoj SPC ističe i upozorava:

- da se u Pravilnik Velikog sabora uvodi nepoznata saborska praksa koja podupire nejednakost i neravnopravnost svih episkopa
- da se neopravdano ograničava broj sudjelovatelja na Saboru, kao i to da svi episkopi nemaju pravo glasa
- da nije točno da u Pravoslavnoj Crkvi vjekovima nije bilo sabora
- s druge strane predlaže se da se temi *misija*, jednoj od pripremnihih tema, pridoda soteriološko-kristološke aspekte te da pitanje *dijaspora* treba rješavati na razini svepravoslavljia, kako je predloženo u Chambesyju 2009. god.